

LI-6400; Gazometrická stanovení fotosyntetických parametrů

May 2019

Tato úloha by Vás měla seznámit s gazometrickými metodami stanovení fotosyntetické aktivity rostlin, potažmo s přístrojem LI-6400XT, který v současné době patří k nejpoužívanějším gazometrickým systémům ve fyziologii a ekofyziologii rostlin. Principy měření, vyhodnocení interpretace naměřených parametrů budou demonstrovány na rozdílné asimilaci CO₂ u C₃ a C₄ rostlin. Zopakujte si proto, v čem tkví rozdíl mezi těmito fotosyntetickými typy (viz Fyziologie rostlin, Procházka et al.; názorné video na youtube:

<https://www.youtube.com/watch?v=HbLg4lMpUa8>; aj.).

Úvod

List fixuje ve fotosyntéze CO₂, který proudí z vnější atmosféry. Současně ale uvolňuje CO₂ při respiračních pochodech. Na světle u nestresovaného zeleného listu převládá většinou fotosyntéza nad respirací. Budeme měřit bilanci obou procesů, která se nazývá „rychlost čisté fotosyntézy“ (A_n) a je vyjadřována jako hustota toku CO₂ na jednotku plochy listu za čas ($\mu\text{mol}(\text{CO}_2)\text{m}^{-2}(\text{listu})\text{s}^{-1}$). Gazometrické metody umožňují měření rychlosti výměny plynů mezi listem a okolní atmosférou. Příjem resp. výdej CO₂ se projeví změnou koncentrace CO₂ v atmosféře obklopující měřený objekt, která je měřena pomocí infračerveného analyzátoru plynů (IRGA).

A_n je výrazně závislá na dvou faktorech

- i) intenzitě dopadající radiace (PAR) (tzv. „světelná křivka fotosyntézy“)
- ii) koncentraci CO₂ v podprůduchové dutině (C_i) (tzv. „CO₂ křivka fotosyntézy“).

Z těchto závislostí lze stanovit fotosyntetické parametry, které danou rostlinu (list) charakterizují z biofyzikálního a biochemického hlediska.

Tato úloha je zaměřená na porovnání rostlin s C₃ a C₄ metabolismem asimilace CO₂. Z naměřených křivek a vypočtených parametrů bude zřetelný rozdíl v jejich mechanismu zabudování CO₂ a využití dopadajícího záření.

1 Princip měření a výpočty

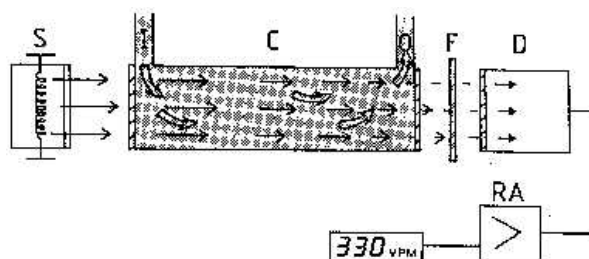
1.1 Princip infračervené analýzy plynů

Heteroatomické molekuly absorbují záření při specifických vlnových délkách v infračervené oblasti, přičemž každý plyn má charakteristické absorpční spektrum. Molekuly složené ze dvou identických atomů (homoatomické) mají nulový dipólový moment (např. O₂, N₂) a toto dlouhovlnné infračervené záření neabsorbují (tudíž nepřekáží při stanovení koncentrace heteroatomických molekul). Znejběžnějších plynů a par majících absorpci v infračervené oblasti spektra lze uvést: CO₂, H₂O, NH₃, CO, N₂O, NO, SO₂, HCN, plynné uhlovodíky, všechny vyšší uhlovodíky apod. Hlavní absorpční pás CO₂ je při 4.25 μm s druhotnými maximy při 2.66, 2.77 a

14.99 μm .

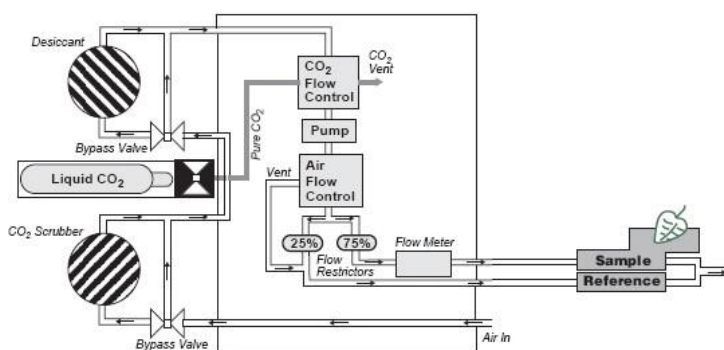
Jediný plyn normálně přítomný ve vzduchu s absorpčním spektrem překrývající absorpční spektrum CO_2 (společné maximum při 2.7 μm) je vodní pára. Výsledné spektrum je kombinací elektronového, rotačního a vibračního spektra. Absorpční čáry pak odpovídají rotaci dané molekuly.

IRGA (=InfraRed Gas Analyser) se skládá ze čtyř základních částí: široko-spektrálního zdroje infračerveného (IR) záření (S), asimilační komory (C), optického filtru (F) a detektoru (D). Přítomnost CO_2 v kyvetě způsobí pokles radiace a snížení výstupního signálu na detektoru. Elektronicky zpracovaný signál je převeden na koncentraci. Optický filtr ohraničuje záření na spektrální pásy, které jsou absorbovány určitými plyny.

Obr. 1: Nákres jednoduchého infračerveného analyzátoru plynů (IRGA). Infračervené záření vyzařované ze zdroje (S) prochází přes kyvetu (C), kterou proudí plyn dovnitř (I) a ven (O). Infračervená radiace vycházející z kyvety prochází přes širokospektrální filtr (nejčastěji centrováný na 4,3 μm), a pak je analyzována detektorem (D). Signál z detektoru je zesílen (RA). Jakýkoliv nárůst koncentrace plynu v kyvetě, který absorbuje v IR oblasti, se projeví jako pokles signálu na detektoru.

1.2 Uspořádání otevřeného gazometrického systému LI-6400

Obr. 2 Schématické znázornění toku vzduchu v LI-6400. Vzduch je nasáván membránovou pumpou z vnější atmosféry. Dále prochází kolonami, které jej zbavují i) oxidu uhličitého (CO_2 scrubber) a ii) vodní páry (desiccant). Vzduch je následně upravován na námi požadovanou koncentraci CO_2 přidáváním potřebného množství plynu z externího zdroje CO_2 . Před vstupem do asimilační komory, kde je umístěn list, je měřena rychlost průtoku vzduchu.

1.3 Jak přístroj počítá gazometrické parametry? Aneb kapitolka pro zvědavé

Vše, co je uvedeno v této kapitole, za vás udělá přístroj. Teorie výpočtů je zde uvedena jen proto, aby LICOR pro zvědavé nebyl příliš černou skříňkou.

Fotosynteticky aktivní list, uzavřený v komoře, bude pohlcovat CO_2 . Známe-li průtok vzduchu komorou F , koncentraci CO_2 ve vzduchu vstupujícím do komory, c_I , a ve vystupujícím vzduchu po jeho styku s listem, c_O , a plochu listu uzavřeného v komoře (S), můžeme spočítat hustotu toku CO_2 do listu čili rychlost fotosyntézy A_n :

$$A_n = F * (c_I - c_O) / S \quad (1)$$

Dosadíme-li za koncentrace c hodnoty v mikromolech CO_2 na mol vzduchu, za průtok F mol vzduchu za sekundu a plochu listu S v m^2 , vyjde A v $\mu\text{mol m}^{-2}\text{s}^{-1}$ jak je obvyklé. Podobně z rozdílu koncentrací vodní páry ve vystupujícím (w_O) a vstupujícím (w_I) vzduchu, z průtoku vzduchu F a plochy listu S přístroj vypočítá rychlost transpirace E :

$$E = F * (w_O - w_I) / S \quad (2)$$

Spočtená rychlost transpirace E (obvykle v $\text{mmol (vody) m}^{-2} (\text{listu}) \text{s}^{-1}$), změřená teplota listu (T_l) a koncentrace vodní páry ve vzduchu v listové komoře (w_O) nám umožní spočítat vodivost listu pro difuzi vodní páry g_l . Vzduch se v komoře intenzivně míchá ventilátorem, a proto jsou koncentrace vody i CO_2 kolem listu rovny koncentracím na výstupu z komory. Díky intenzivnímu míchání vzduchu je také tloušťka nemíchané vrstvy vzduchu nad listem velmi malá, její difúzní vodivost tedy velká a toky vody a CO_2 mezi listem a okolním vzduchem limitují prakticky jen průduchy svojí otevřeností a počtem (průduchy jsou vzhledem k nemíchané hraniční vrstvě umístěny v sérii). Propustnost kutikuly pro vodu i CO_2 je naopak velmi malá, a protože je vzhledem k průduchům paralelně, můžeme vodivost kutikuly zanedbat. Proto budeme vodivost listu g_l považovat za totožnou s vodivostí průduchů g_s . Vodivost průduchů pro vodní páru g_{sw} tedy je:

$$g_{sw} = E / (w_{T_l}^s - w_O) \quad (3)$$

kde exponent s značí nasycenou koncentraci při teplotě listu T_l . Difúzní vodivost pak vyjde ve stejných jednotkách jako transpirace nebo fotosyntéza (např. v $\mu\text{mol m}^{-2}\text{s}^{-1}$). Dostupnost CO_2 pro karboxylační reakce je ovlivněna vodivostí průduchů. Protože vodivost není nekonečně veliká, koncentrace CO_2 v atmosféře (c_a) je vyšší než koncentrace CO_2 uvnitř listu (c_i). Pro studium fotosyntézy v intaktním listu je proto žádoucí "odfiltrovat" vliv průduchů a znát koncentraci CO_2 v místech za průduchy tj. v mezibuněčných prostorách listu. Známe-li rychlost fotosyntézy (A_n) a difúzní vodivost průduchů pro vodní páru (g_{sw}), můžeme vypočítat koncentraci CO_2 uvnitř listu c_i :

$$c_i = c_a - (1.6A / g_{sw}) \quad (4)$$

koeficient 1.6 zde převádí difúzní vodivost pro vodní páru na difúzní vodivost pro CO_2 . Výpočty, jejichž princip je výše uveden, za vás udělá (v dokonalejší verzi) fotosyntetický systém LI-6400, který budete používat.

2 Analýza A/C_i a světelných křivek

Výsledkem gazometrických měření mohou být tzv. fotosyntetické křivky. CO_2 křivka fotosyntézy vyjadřuje vztah mezi koncentrací CO_2 (přesněji koncentrací CO_2 v podprůduchové dutině (c_i)) a rychlosti fotosyntézy při dané teplotě a ozáření. Obdobný vztah vyjadřují světelné křivky fotosyntézy, tj. vztah mezi ozáření listu a rychlosti fotosyntézy při dané teplotě a koncentraci CO_2 . Všeobecně mají tyto křivky lineární charakter při nízkých koncentracích CO_2 resp. nízké ozáření. Se zvětšující se koncentrací CO_2 (resp. ozáření) dochází k postupné inflexi křivky. Při vysokých koncentracích resp. ozáření dosahují křivky konstantních hodnot, které

odpovídají maximálním hodnotám A_n ve vztahu ke koncentraci CO_2 nebo ozáření.

2.1 A/C_i křivky

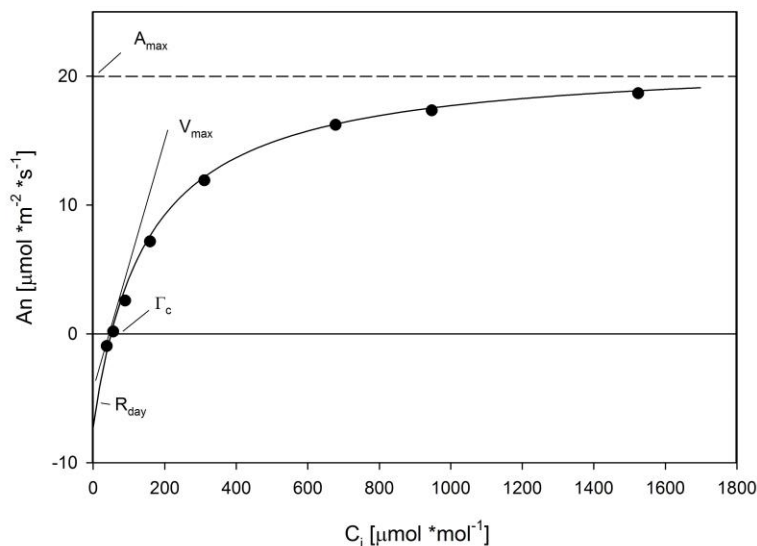
Závislost rychlosti příjmu CO_2 povrchem listu (A_n) na koncentraci CO_2 v podprůduchové dutině (c_i) bývá označována jako A/c_i křivka fotosyntézy. Tato křivka má typický průběh blíží se nerovnoosé hyperbole a můžeme u ní rozlišit několik částí.

i) Počáteční lineární část začíná v bodě výdeje CO_2 (R_{day}) při nenulové ozáření a nulové koncentraci CO_2 .

ii) Při zvyšování koncentrace CO_2 dojde k dosažení tzv. kompenzační koncentrace (Γ_c), kdy příjem CO_2 fotosyntézou je roven výdeji CO_2 respirací, tedy $A_n = 0$. V tomto stavu vůbec neprobíhá výměna plynů, přestože průduchy mohou být zcela otevřeny. Γ_c představuje důležitou charakteristiku a je citlivým parametrem pro posouzení fotosyntetické aktivity rostlin. C_3 rostliny dosahují vyšších hodnot Γ_c než C_4 rostliny.

iii) V další části je závislost lineární. A_n je zde limitována dostupností substrátu - tedy CO_2 a aktivitou enzymu Rubisco (Ribulosa-1,5- bisfosát karboxyláza/oxygenáza). Směrnice této lineární části určuje karboxylační aktivitu enzymu Rubisco.

iv) Následuje inflexní část. V této hyperbolické části je závislost A/c_i nelineární. v) Za inflexní části křivky je A_n limitována množstvím substrátu pro karboxylaci - RuBP (Ribuloza-1,5- bisfosfát), které je dáno rychlostí regenerace RuBP v Calvinově cyklu.

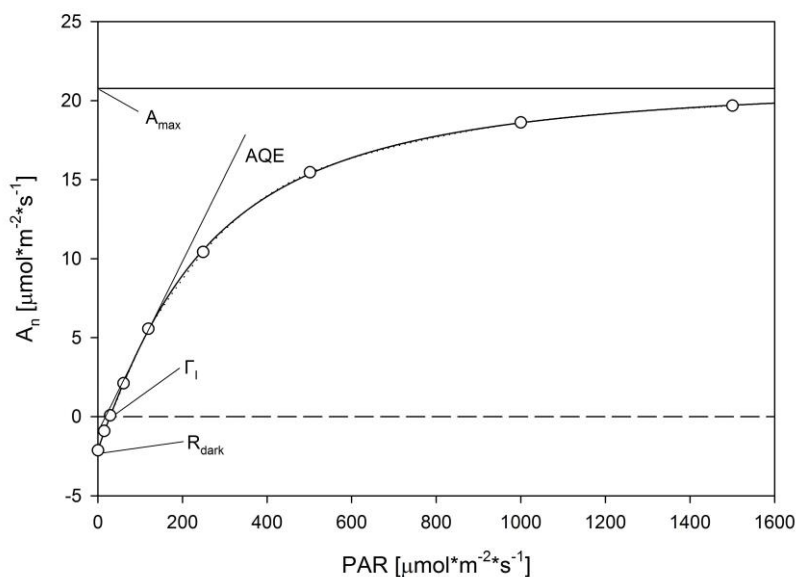

Obr. 3: Závislost rychlosti asimilace CO_2 (A , $\mu\text{mol}_{(\text{CO}_2)} \cdot \text{m}^{-2} \cdot \text{s}^{-1}$) na koncentraci CO_2 v podprůduchové dutině (C_i). V grafu jsou vyznačeny parametry charakterizující biochemickou aktivitu: Respirace na světle (R_{day}), CO_2 kompenzační koncentrace (Γ_c), maximální rychlost karboxylace (V_{max}) a maximální rychlost asimilace CO_2 A_{max} .

2.2 Světelné křivky

Světelnou křivkou myslíme závislost rychlosti asimilace CO_2 (A_n) na intenzitě dopadající radiace (PAR, $\mu\text{mol}_{(\text{fotonů})} \cdot \text{m}^{-2} \cdot \text{s}^{-1}$). Křivka má opět charakter nerovnoosé hyperboly a můžeme ji rozdělit na několik částí.

i) počáteční hodnota A_n světelné křivky určuje temnostní (mitochondriální) respiraci (R_{dark}). Je to množství uvolněného CO_2 při nulové ozáření. ii) Při dalším nárůstu ozáření dochází k výraznému nárůstu A_n až k hodnotě tzv. světelného kompenzačního bodu Γ_I . iii) Za tímto bodem křivka získává lineárně závislý průběh v rozmezí intenzit ozáření 50-200 $\mu mol m^{-2} s^{-1}$. Stoupání respektive směrnice lineární závislosti A/I je interpretována jako maximální kvantový výtěžek fotosyntézy (AQE). iv) Za touto lineární částí můžeme pozorovat inflexi. Míru zakřivení udává parametr Θ . v) Po inflexi pozorujeme mírné stoupání dokud křivka nedosáhne saturační hodnoty fotosyntézy. Tato hodnota je označována jako světelná saturační rychlost asimilace CO_2 (A_{max}).

Obr. 4: Závislost rychlosti asimilace CO_2 na intenzitě dopadající radiace (PAR). V grafu jsou vyznačeny parametry charakterizující biochemickou a biofyzikální aktivitu: Temnostní respirace (R_{dark}), kompenzační ozáření (Γ_I), kvantový výtěžek fotosyntézy (AQE) a maximální rychlost asimilace CO_2 (A_{max}).

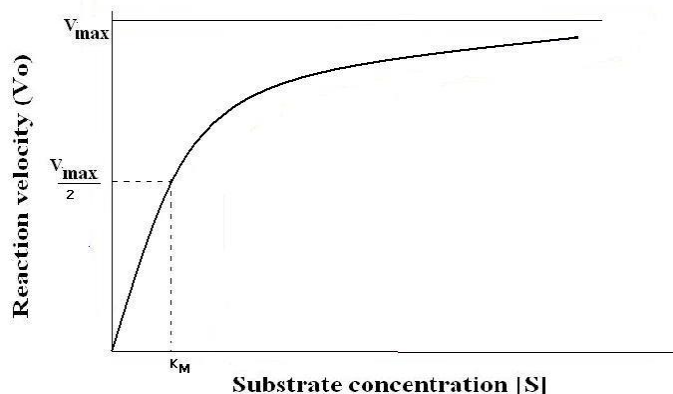
2.3 Matematické modely fotosyntetických křivek

Tvar nerovnoosé hyperboly A/C_i a A/I křivek poukazuje na enzymatickou podstatu obou závislostí. Pro matematický popis těchto závislostí jsou používány rovnice pro enzymatické reakce, které navrhli Michaelis a Mentonová:

$$v = \frac{V_{max} \cdot [S]}{[S] + K_m} \quad (5)$$

kde v je rychlost pochodu, V_{max} jeho nejvyšší možná rychlost, $[S]$ koncentrace substrátu (v našem případě tedy CO_2 nebo PAR) K_m je Michaelis-Mentonová konstanta (ta odpovídá koncentraci

substrátu, při níž enzymatická reakce dosahuje poloviny maximální rychlosti).

Obr. 5: Typická závislost enzymatické reakce, ze které vychází matematický popis fotosyntetických křivek. Michaelis-Mentenová konstanta (K_M); Maximální rychlost reakce (V_{max}).

Pro modelování A/C_i křivek byl sestaven následující model:

$$A_n = \frac{A_{max} * (C_i - \Gamma_c)}{C_i + K} - R_{day} \quad (6)$$

kde A_{max} je maximální rychlost čisté fotosyntézy, c_i je koncentrace CO_2 v podprůduchové dutině, Γ_c je kompenzační koncentrace CO_2 , K představuje hodnotu C_i , při které je poloviční maximální A_n , a R_{day} je míra respirace.

Pro modelování světelných křivek je možno použít následující rovnici:

$$A_n = \frac{AQE * PAR * A_{max}}{AQE * PAR + A_{max}} - R_{dark} \quad (7)$$

kde AQE je zdánlivá kvantová účinnost přeměny dopadající radiace, PAR intenzita dopadající radiace, A_{max} je maximální rychlost fotosyntézy, R_{dark} respirace za tmy.

Kompenzační radiace (Γ_I) pak může být vypočítána podle rovnice č. 8:

$$\Gamma_I = \frac{R_{dark} * A_{max}}{AQE * (A_{max} - R_{dark})} \quad (8)$$

Tyto matematické popisy jsou racionálním vyjádřením vlastních experimentálních výsledků, jsou vhodné pro interpolaci naměřených hodnot a umožňují z experimentálních dat odvodit parametry charakterizující biofyzikální a biochemické funkce fotosyntetického aparátu.